

УДК 94(477):327.5

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-129-134

БІЛАН Сергій Олексійович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України,
Orcid ID: 0000-0003-0256-2499
e-mail: bilanso@ukr.net

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті проаналізовано проблеми новітніх двосторонніх відносин України та Республіки Польща, а також роль польсько-українського партнерства у процесі європейської інтеграції як об'єкта міжнародних відносин. Автором доведено, що на сьогодні українсько-польські відносини є прикладом толерантності й виваженості. Обидві країни спромоглися віднайти формулу подолання негативних стереотипів і напруг, що склалися впродовж століть, і тим самим піднесли відносини до рівня стратегічного партнерства.

Ключові слова: Україна, Польща, двосторонні відносини, партнерство.

Постановка проблеми. Сучасні двосторонні відносини Польщі й України повною мірою відображають геополітичні складнощі, взаємний зв'язок між суспільствами та культурний контекст останнього століття в історії Східної Європи, оскільки розвиваються вони під впливом міркувань безпеки та спільного прагнення до більш тісної співпраці та альянсу. Проте, навіть, таке сусідство з величезним потенціалом залишається вкрай вразливим, з цілим рядом непорозумінь та конфліктів, і не стільки через маніпуляції великих держав, скільки через зміни регіонального середовища та внутрішніх політичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія співробітництва між двома країнами насправді дуже тривала, а тому й впливає на сучасну політику обох держав різними шляхами. На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників новітня історія надала Польщі й Україні величезний шанс на побудову двосторонніх відносин, що мають бути ґрунтовані на довірі й приносити спільну користь. Значну увагу українсько-польському діалогу сьогодні приділяють такі знані українські вчені як Л. Баженов, Т. Гриневич, Я. Грицак, Л. Зашкільняк, І. Іллюшин, В. Сергійчук, Є. Сінкевич, І. Ярмошик та відомі польські історики – Я. Бруський, С. Кресло, Я. Мокляк, Г. Мотика, Т. Ольшанський, Т. Стегнер, Т. Стрик, а також багато інших. У всіх авторів спільне бачення умов забезпечення безпеки в Східній Європі, вони підтримують один одного, але водночас вважають, що на шляху до стратегічного партнерства Польщі й Україні необхідно проаналізувати цілий ряд актуальних проблем українсько-польських відносин.

Мета. Запропонована стаття присвячена аналізу та визначенню основних тенденцій, що спостерігаються впродовж останніх десятиліть у розвитку українсько-польського співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Формування українсько-польського стратегічного партнерства не відбувається з чистого аркуша, а має історичне підґрунтя і тривалу еволюцію двосторонніх стосунків. Складна та турбулентна історія обох народів, особливо у ХХ ст. стала частиною колективної пам'яті, адже події, суперечки та лінії розподілу між поляками й українцями завжди активно використовувалися та підсилювалися могутніми сусідами. Зокрема, результати епохальних подій наприкінці Першої світової війни, що були пов'язані із боротьбою за незалежність як Польщі, так і України, виявились різними для двох народів. Їх боротьба створила кілька драматичних епізодів, як, наприклад, військове протистояння у Львові та спільна боротьба проти Радянської Росії, що завершилася підписанням Ризького миру 1921 р. Події міжвоєнного періоду й особливо під час Другої світової війни дали поштовх новому колу ускладнень, що супроводжувалися гострою емоційною реакцією,

що й до сьогодні продовжує впливати на взаємне сприйняття українців і поляків, є частиною політичного процесу в обох країнах і фактором, що впливає на їхню політику стосовно одна одної.

Проте, не зважаючи на складні історичні відносини, Польща першою визнала незалежність України в 1991 р. Вона як один з «молодих» членів Європейського Союзу була ініціатором запровадження політики «Східного партнерство» і «шефства» стосовно східноєвропейських країн, які ще не стали членами ЄС, таким чином виборюючи собі власне місце серед країн Євросоюзу [1].

Зі свого боку Україна, як справедливо відзначає М. Янків, у практиці зовнішньої політики впродовж останніх років, «багато уваги приділяє розвитку стратегічного партнерства. До числа стратегічних партнерів зарахована велика кількість держав, з якими вона підтримує тісні двосторонні зв'язки, серед них зокрема, і країни-сусіди – Польща, Росія, Угорщина, Словаччина та ін. Однак, упродовж усього періоду незалежності нашої держави польський вектор в українській зовнішній політиці залишається одним із найважливіших» [2, 10]. Крім того, розкриваючи особливості розвитку українсько-польського співробітництва після здобуття Україною незалежності та аналізуючи основні події й договірно-правову основу співпраці, професор виділяє чинники, які сприяли стрімкому розвитку двосторонніх стосунків. До сприятливих чинників, які визначили розвиток двосторонніх стосунків між Польщею та Україною, він відносить:

- глибоку кризу російських державних структур і короткотерміновий «прозахідний» курс у зовнішній політиці Росії, що відсунуло на другий план проблему формування нової системи взаємовідносин з колишніми радянськими республіками;

- успішність політики «двоколіїності» та швидке визнання Польщею незалежності України;

- своєрідну політичну безвихідь, в якій опинилась тогочасна Україна, що змушувало її до активного пошуку зацікавлених в її незалежності зовнішніх партнерів;

- суб'єктивний чинник у «пропольській» налаштованості президента Леоніда Кравчука;

- дезорієнтацію західних політичних середовищ;

- спільні стратегічні цілі України та Польщі, пов'язані з необхідністю подолання спадщини тоталітаризму та повернення до європейського цивілізаційного дискурсу;

- спільні ідеологічні корені формування політики державної незалежності, ґрунтованої на засадах добросусідських стосунків і нівельованні тих історичних конфліктів, що спричинили загострення українсько-польських стосунків впродовж першої половини ХХ ст.;

- подібні стартові економічні умови та проблеми обох країн на етапі відходу від адміністративно-планової економіки та впровадження ринкових принципів господарювання [2, 69].

У 1992 р. Польща й Україна підписали Угоду про добросусідство, дружбу та співробітництво. За два наступних роки було підписано Декларацію принципів взаємовідносин, що підкреслила стратегічне значення країн одна для одної, впродовж 1990-х років їхня увага зосереджувалася переважно на проблемах економіки, торгівлі та спірних історичних питаннях [3, 216]. Сторонам вдалося досягти тимчасового примирення, що базувалося на принципі «пам'ятаємо минуле, думаючи про майбутнє». Україна займалася реформами та розбудовою держави, а Польща готувалася до приєднання до НАТО та ЄС.

Польща відіграла важливу роль й в подіях «Помаранчевої революції» в Україні в 2004 р. Приклад добрих особистісних стосунків й тісних каналів комунікації президентів Польщі (Александра Квасневського) та України (Леоніда Кучми) став винятково важливим в часи політичної кризи в Україні у 2004-2005 рр. «Помаранчева революція» привела до влади в Україні прозахідні політичні сили. Образ Польщі, яка завжди виступала своєрідним адвокатом українських інтересів в ЄС, був в ті часи особливо популярним серед українців.

Варшава підтримувала Київ навіть, коли він розвернув свою зовнішню політику в російський бік за часів президентства Віктора Януковича. Польща продовжувала активно лобіювати проект Східного партнерства ЄС в цілому та Угоду про асоціацію між ЄС та

Україною зокрема. У 2012 р. була започаткована місія Олександра Кваснівського для врегулювання негативних наслідків «вибіркового правосуддя», яке негативно впливало на відносини між Україною та ЄС у зв'язку з ув'язненням Юлії Тимошенко.

Відносини між Польщею та Україною стали оптимістичнішими після подій Євромайдану, однак внаслідок окупації Криму Росією справи знову погіршилися, адже виклики безпеки у Східній Європі вимагали перегляду принципів подальшого стратегічного партнерства, оскільки незважаючи на те, що ці дві держави знаходяться у різних стратегічних умовах (Польща, на відміну від України є членом ЄС та НАТО), обидві вони сприймають Росію як серйозну загрозу, що частково обумовлюється спільним історичним досвідом.

Події 2014 р. дали сторонам змогу зрозуміти, жорстка сила та сильна армія відіграють більшу роль у системі регіональної безпеки, а нормативна база ЄС вже недостатня для того, щоб утримати ситуацію під контролем. У 2016 р. Варшава приймала саміт НАТО, на якому було погоджено надання Україні комплексної допомоги. На цьому ж саміті країни Альянсу вирішили розмістити багатонаціональні батальйони НАТО у Польщі, Естонії, Латвії та Литві [4, 73]. Водночас Польща залишається одним із ключових військових партнерів України, беручи участь у спільних навчаннях та тренуваннях. Показовим прикладом такої співпраці стало створення у 2014 р. Литовсько-польсько-української бригади імені Костянтина Острозького.

Сьогодні Польща є другим найбільшим торговельним партнером України, а Україна займає чотирнадцяте місце серед найбільших торговельних партнерів Польщі. Проте, не зважаючи на те, що потенціал розвитку двосторонньої торгівлі залишається величезним і може стати основою взаємозалежності, останнім часом питання українських мігрантів в Польщі набуло резонансу. У 2017 р. українці отримали близько 81% всіх польських робочих віз, а загальна кількість українців, що працюють в цій країні щороку, за деякими оцінками, сягає двох мільйонів.

Динамічна економіка Польщі виграє від притоку української робочої сили, а українці, в свою чергу, мають змогу отримувати вищу зарплатню в Польщі. Загальний обсяг коштів, що направляються працівниками з Польщі в Україну оцінюється на рівні 3 мільярдів доларів щорічно.

Водночас, не зважаючи на те, що українці отримали переважну більшість дозволів на роботу в Польщі, за даними аналітичного центру «Європа без бар'єрів» з посиланням на статистичні дані Прикордонної служби Польщі кількість відмов громадянам України у в'їзді в Польщу у 2019 р. склала 58,5 тис., що на 25% більше, ніж попереднього року (тоді було 46,7 тис.). Головними причинами відмов є непідтверджена мета поїздки (34,9 тис.) та брак коштів (12,8 тис.) [5].

Моніторинг міграційних показників, таких як відмови у в'їзді, є частиною механізму призупинення безвізового режиму, запровадженого ЄС. Завдяки мовній, культурній та соціальній близькості, а також ліберальному польському законодавству, Польща стала головним напрямком для українських трудових мігрантів. У той же час це питання потребує уважного регулювання з тим, щоб звести до мінімуму ризику негативного сприйняття українців у Польщі та зростання ксенофобії. Зростання міграційних потоків між Україною та Польщею, частково завдяки лібералізації візового режиму з ЄС, також актуалізує питання контролю над кордоном та транскордонного співробітництва.

Польща та Україна мають близькі позиції й у питанні енергетичної безпеки в Європі. Диверсифікація постачань природного газу, забезпечення транзиту російського газу територією України, відкриття європейського ринку для скрапленого газу із США – все це відповідає інтересам обох країн. У 2016 р. Польща завершила будівництво LNG-терміналу, а у 2022 р. планує запустити «Балтійський газопровід», який відкриє доступ газу з Норвегії, що дозволить відмовитися від подальших закупівель газу з Росії, який на сьогодні складає близько двох третин загального обсягу газопостачання до цих двох країн [6]. Крім того варто згадати, що польська енергетична компанія PGNiG займається постачанням природного газу в Україну, обсяг якого досяг 200 мільйонів кубічних метрів у 2018-2019 рр. [7]. Польща й Україна активно виступали проти побудови газопроводу

«Північний потік-2», враховуючи його довгостроковий негативний вплив на безпеку Європи.

Зміна політичного керівництва Польща за президента А. Дуди, представника консервативної партії «Право і справедливість», яку називають проамериканською, що займає жорстку антиросійську позицію, відкриває нові перспективи україно-польських відносин. На думку А. Дуди: «...сучасна Росія немає нічого спільного з демократією, це підтверджують щоденні порушення російської Конституції. Така проблема є не тільки у внутрішній російській політиці, але й зовнішній. Це перша європейська держава, яка здійснила військове втручання у справи іншої незалежної європейської держави, захопивши частину її території» [8].

Водночас помітну напругу в польсько-українські стосунки за останні півдесятиліття було внесено офіційною політикою пам'яті, яку проводить сучасне керівництво Польщі, передовсім геноцидним трактуванням Волинської трагедії. Натомість опозиція, зокрема представники «Громадянської платформи» пропонували внести корективи у зовнішню політику, у тому числі припинити використовувати історію України як пропагандистський інструмент. Ігнорування трагічного минулого України, підриває польську державну стратегію, прагматичним компонентом якої має бути зміцнення суверенітету України, оскільки вільна Україна захищає незалежність Польщі [9].

Відтак, сучасні глобалізаційні процеси та геополітичні зміни планетарного і континентального масштабу ставлять перед Україною та Польщею низку нових викликів і завдань, пов'язаних зі збереженням позитивних двосторонніх стосунків, досягнутих в попередні роки, та подальшого наповнення реальним змістом доктрини стратегічного партнерства. У цьому сенсі першочергового значення набуває визначення пріоритетів україно-польського співробітництва в контексті геополітичних конфігурацій, що формуються на початку нового тисячоліття і відіграватимуть ключову роль у глобальній політиці XXI ст.

У контексті розвитку україно-польського стратегічного партнерства в сучасній системі геополітичних координат, основним пріоритетом для двох держав є участь у політичних альянсах, в яких Україна та Польща зможуть найбільш повно та ефективно реалізовувати власні національні інтереси. Насамперед, перспективним у ефективній взаємодії України та Польщі є Балто-чорноморсько-каспійський геополітичний простір з огляду на його глобальну політичну значимість, а також ту роль, яку відіграють окремі країни цього поясу в сучасному світі.

У липні 2020 р. було створено Люблінський трикутник – тристоронню платформу для політичного, економічного, культурного й соціального співробітництва між Польщею, Україною і Литвою, метою якої є сприяння інтеграції України до Європейського союзу та НАТО. 17 вересня 2020 року відбулася перша зустріч (у форматі відеоконференції) національних координаторів Люблінського трикутника. Координаторами цього тристороннього механізму співробітництва визначені заступники глав зовнішньополітичних відомств Василь Боднар (Україна), Марцін Пшидач (Польща) і Далюс Чекуоліс (Литва).

Крім того враховуючи важливість поєднання безпекових та економічних складових розвитку й реалізації стратегічних інтересів України та Польщі, особливу увагу сьогодні привертає співробітництво обох держав в глобальній системі міжнародних взаємовідносин, представленими ключовими політичними центрами світу: США, ЄС та Росією. Проте, для успішного виконання цієї функції Україна спочатку повинна перейняти польський досвід імплементації європейських цінностей, з тим, щоб у майбутньому ретранслювати його в напрямі Росії.

Висновки. Отже, впродовж тривалого часу поляки й українці переживали періоди спільної боротьби проти зовнішніх загроз, ситуативних альянсів та війн між собою. Вони могли бути об'єднані й роз'єднані питаннями релігії, мови, прав та кордонів, але Польщу та Україну завжди об'єднувала близькість до великих держав – Росії, Австрії та Пруссії. Саме тому, не зважаючи на всі історичні події останні майже тридцять років, сповнених радикальних змін в міжнародному середовищі та внутрішніх політичних трансформацій

в обох державах, вони сприймають одна одну як стратегічні партнери, а стан двосторонніх відносин між ними продовжує бути одним із визначальних факторів регіональної стабільності.

Список використаної літератури

1. Довбуш Г. Українсько-польські відносини: потреба перезавантаження чи продовження? / Г. Довбуш // Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2169860.html>
2. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний і секторальний аналіз) / М. Янків. – Львів: Світ, 2011. – 384 с.
3. Киридон А. Українсько-польські відносини: «нова ера» співпраці // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011, вип. 5. – Ч. 2. – 212-228. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>.
4. Малиновська О. Українсько-польське стратегічне партнерство: геополітичний вимір / О. Малиновська // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. – К.: Вид-во Українського фіто-соціологічного центру, 2002. – С. 69-81.
5. Статистика зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vobu.ua/ukr/templates/reporting-blanks>.
6. Кулицький С. Оцінка розвитку українсько-польських економічних відносин у сучасному політичному контексті [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 2. – С. 54–62. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine>.
7. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents>.
8. Тарасенко Н. Перспективи українсько-польських відносин у контексті діяльності новообраного президента Польщі А. Дуди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua>.
9. O sprawie polityki zagranicznej Rzeczypospolitej // Wyborcza.pl. – 2020. – 7 lipca [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wyborcza.pl>.

References

1. Dovbush, G. (2010). *Ukrainian-Polish relations: the need to restart or continue?* Radio Svoboda (Radio Liberty), Retrieved from <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2169860.html> (in Ukr.)
2. Yankiv, M. (2011). *Ukraine and Poland: strategic partnership in the system of geopolitical coordinates (political, economic and sectoral analysis)*: monograph, Lviv: Svit, 2011, 384 p. (in Ukr.)
3. Kiridon, A. (2011). *Ukrainian-Polish relations: a “new era” of cooperation* // Ukraina–Evropa–Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny (Ukraine–Europe–World. International collection of scientific works. Series: History, International Relations), Ternopil: Published by TNPU. V. Hnatyuk, issue. 5, Part 2, 212-228. Retrieved from <http://archive.nbu.gov.ua> (in Ukr.)
4. Malinowska O. (2002). *Ukrainian-Polish strategic partnership: geopolitical dimension* // Ukraine and Poland - strategic partnership. History. The present. Future, Kyiv: Publishing House of the Ukrainian Phyto-Sociological Center, 69-81 (in Ukr.)
5. Statistics of foreign economic activity of Ukraine, Retrieved from <http://vobu.ua/ukr/templates/reporting-blanks> (in Ukr.)
6. Kulitsky S. (2018). *Assessment of the development of Ukrainian-Polish economic relations in the modern political context* [Electronic resource] // Ukraina: podii, fakty, komentari (Ukraine: events, facts, comments), № 2, 54–62, Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine> (in Ukr.)
7. Trends in the development of foreign trade of Ukraine, Retrieved from (2017). <https://www.me.gov.ua/Document> (in Ukr.)
8. Tarasenko, N. (2015). Prospects of Ukrainian-Polish relations in the context of the newly elected President of Poland A. Duda, Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua> (in Ukr.)
9. On directions of the Polish foreign policy, (2020). Retrieved from <https://wyborcza.pl> (in Pol.)

BILAN Sergiy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of International relations and social sciences National University of Biological resources and nature management of Ukraine,

e-mail: bilanso@ukr.net

THE MAIN TRENDS OF DEVELOPMENT OF MODERN BILATERAL RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND POLAND

Abstract. Introduction. *The article analyzes the problems of the latest bilateral relations between Ukraine and the Republic of Poland, as well as the role of the Polish-Ukrainian partnership in the process of European integration as an object of international relations.*

The purpose. *The author has proved that contemporary Ukrainian-Polish relations are an example of tolerance and balance. Both countries were able to find a formula to overcome the negative stereotypes and stratifications that have developed over the centuries. At the same time, despite the heavy burden of historical grievances and memory, they built interstate relations on the principles of international law, respecting sovereignty and territorial integrity, and thereby brought relations to the level of strategic partnership.*

Research results. *At the same time, the author focuses on identifying the existing reserves and resources of the mutual development of Ukraine and Poland in the global economy and finding a worthy place for both states on the political map of a united Europe.*

The author notes that modern globalization processes and geopolitical changes on a planetary and continental scale pose a number of new challenges for Ukraine and Poland related to maintaining positive bilateral relations achieved in previous years and further filling the doctrine of strategic partnership with real content. In this sense, the determination of the priorities of Ukrainian-Polish cooperation in the context of geopolitical configurations that are being formed at the beginning of the new millennium and will play a key role in global politics of the 21st century is of paramount importance.

Conclusion. *In the context of the development of the Ukrainian-Polish strategic partnership in the modern system of geopolitical coordinates, the main priority for the two states is participation in political alliances in which Ukraine and Poland will be able to most fully and effectively realize their own national interests. First of all, the Baltic-Black Sea-Caspian geopolitical space is promising in the effective cooperation between Ukraine and Poland, given its global political importance, as well as the role that individual countries of this belt play in the modern world.*

Key words: *Ukraine, Poland, bilateral relations, partnership.*

Одержано редакцією 25.03.2020
Прийнято до публікації 19.05.2020

